

This is a self-archived version of an original article. This version may differ from the original in pagination and typographic details.

Author(s): Jakonen, Mikko

Title: Arki, hoiva ja kysymys yhteisresursseista

Year: 2019

Version: Published version

Copyright: © 2019 Tekijä ja Itä-Suomen Yliopisto

Rights: In Copyright

Rights url: <http://rightsstatements.org/page/InC/1.0/?language=en>

Please cite the original version:

Jakonen, M. (2019). Arki, hoiva ja kysymys yhteisresursseista. In H. Hirvonen, A. Puhakka, & P. Pöllänen (Eds.), *Arjen rihmastot : Eeva Jokisen juhlakirja* (pp. 217-236). Itä-Suomen yliopisto. Publications of the University of Eastern Finland. General series, 28. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-61-3206-8>

ARKI, HOIVA JA KYSYMYS YHTEISRESURSSSEISTA

MIKKO JAKONEN

Arki ja hoiva ovat olleet Eevan keskeisiä ja kestäviä tutkimuskohteita (Jokinen 1996; 2006; 2010, Veijola & Jokinen 2008, Jokinen & Jakonen 2011). Arki ja hoiva ovat kaiken keskellä ja aina kesken. Jatkuva siivoamisesta, pyykkämisestä, läheisistä huolehtimisesta, ruuanlaitosta ja remontoinnista huolimatta arki tai hoiva ei tule koskaan valmiiksi. Ne jatkuvat, venyvät, muuttuvat ja saavat uusia kierteitä, mutta lopullista tuotosta tai aikaansaannosta niistä ei koskaan tule. Siksi on paradoksaalista, että niin länsimaisen ajattelun perinteessä kuin pitkälti myös nykyisen yhteiskunnallisen järjestyksen ajattelussa arjen ja hoivan odotetaan luovan kuin itsestään yksilöiden toiminnan ja yhteisöjen, ja sitä myötä koko yhteiskunnan vakaan ja vankan perustan. Vaikka arki ja hoiva ovat jatkuvaa muutosta, niiden oletetaan ja odotetaan olevan aina siellä, omalla paikallaan, rauhassa, tavallisena ja turvallisenä. Minne ikinä miehen – saatikka naisen (Jokinen 1991) – Odysseia vie, arkeen palamisen ajatellaan olevan turvallista, tarpeellista ja terveellistä.

Länsimaisen filosofian perinteessä arjen ja hoivan ajattelun on usein nähty olevan tarpeetonta niiden oletetun itsestäänselvyyden vuoksi. G.W.F. Hegelin *Oikeusfilosofian* (Hegel 1994, 161–172) mukaan kodin ja perheen piirissä moraali tai säädyllisyys (*Sittlichkeit*) onnistuu aivan kuin luonnostaan. Siksi niiden asioihin ei tarvitse sekaantua, eikä niitä tarvitse pohtia tai problematisoida. Martin Heideggerin mukaan taas arkipäivän banaliteetit estävät todellisen olemisen ja siten metafysiikan ajattelun. Arkipäiväisen puurtamisen keskellä ei voi ajatella suuria asioita, mikä tekee Heideggerin mukaan elämästä tyhjää ja latteaa. (Heidegger 2000.)

Hannah Arendt puolestaan ilmoitti pääteoksessaan *Vita Activa* (Arendt 2002, 84–138) kuinka kotona pääasiassa naisten tekemä työ voidaan arvostaa parhaimmillaankin alimmalle selviytymisen ja uusintamisen asteelle. Tällä alueella asuu luonnon kiertokulkuun sidottu, eläimestä vain vähän eroava *homo laborans*. Arendtin mukaan *homo laboransin* elämä on tylsää arkipäiväistä ahertamista, jossa ei ole tilaa ajattelulle, eikä etenkään vapautta ja tietynlaista vastuuttomuutta edellyttävälle politiikalle. Arjen pyörittäjien ja huolenpitäjien on turha pohtia maailman menoa ja meininkiä, sillä arkipäivän banaalius nitistää jokaisen vapautumaan pyrkivän ajatuksen.

Länsimaisen ajattelu- ja kulttuuriperinteen piirissä arki ja hoiva muodostavat perustan, josta maskuliiniset herokset lähtevät fyysisille tai älyllisille sankariretkilleen, ja johon he voivat turvallisesti palata. Kreikkalaiset pelkäsivät ennen kaikkea *hestian* eli kotilieden sammumista: ilman sitä eivät sankarit löytäisi kotiin (Vernant 1991). Niinpä esimerkiksi Odysseuksen vaimo Penelope odottelee uskollisesti ja tekee ahkerasti kotitöitä, purkaa yöllä sen, minkä on päivällä kutonut, jotta kodin

piirin lähes luonnolliselta tuntuva siveellisyys ei turmeltuisi (Homeros 1962). Tästä itseasiassa sankarillisesta ylläpitävästä työstä huolimatta edes länsimaisen rationaalisen järjen suuret kriitikot Theodor Adorno ja Max Horkheimer eivät uhraa arjen ja hoivan ajattelulle sanaakaan, sillä heroisen ja teknisellä (keinot-päämäärät) rationaliteetilla varustetun miesseikkailijan kritiikki on tärkeämpää kuin arkipäiväisten itsestänselvyyksien ajattelu ja toisinajattelu. (Adorno & Horkheimer 2008.)

Eevan tutkimuksissa arkea ja hoivaa ei ole koskaan otettu itsestänselvyyksinä. Niitä on tutkittu jatkuvien neuvotteluiden, politiikkojen, valta- ja voimasuhteiden, sekä erilaisten toimintatapojen ja toimijoiden kenttänä. Arjessa ja hoivassa sekoittuvat moraalit, rakkaudet, teknologiat, tunteet ja tuntemukset, sukupuolet, työnteon ja talouden mallit. Eevalle arki ei ole vain vieras maa, jonka kielen ja tavat voisi joskus kokonaan oppia. Pikemminkin arki on se aina keskeneräinen ja uudelleen määriteltävä raja, jolta löytyvät kaikkein mielenkiintoisimmat kuriositeetit, kummallisuudet ja joskus myös hirviömyönteisyydet, jotka tekevät yhteiskuntatieteen aidosti mielenkiintoiseksi tutkimusalaksi.

Eevan tekemien ja inspiroimien empiiristen tutkimuksen kautta arjen ja hoivan käytännöistä on löytynyt myös, ei enempää eikä vähempää, kuin olemisen keskeisiä kysymyksiä. Näiden kysymysten uudelleenymmärtäminen on vaatinut ja vaatii huomattavaa teoreettista ja käsitteellistä työtä. Tämän työn Eeva on tehnyt omalle tavalleen uskollisesti, lähes arkisen huomaamattomasti, mutta vaikuttavasti. Eevan luomia oivaltavia käsitteitä ovat esimerkiksi *äititapainen televisio*, *tohkeisuus*, *emännöinti* (Veijola & Jokinen 2008) *huokoisuus* tai *neljäs käänne*. Käsitteet tuntuvat aluksi hyvinkin arkisilta ja itsestänselviltä, mutta niiden toimivuus ja oivaltavuus avautuu niiden käytössä. Tiukan analyttisistä käsitteistä poiketen Eevan tapa käyttää ja luoda käsitteitä perustuu arjen ja yhteiskunnan muuttuviin konteksteihin ja käytänteisiin. Uusia, yhteiskunnan marginaaleissa muodostuvia ilmiötä ei voida tavoittaa vanhoilla ja vakiintuneilla termeillä, sillä vakiintuneet käsitteellistykset itseasiassa juuri marginalisoivat sitä, mikä ei valtakäsitteiden valokeilaan osu. On siksi huomattava, että vaikka kansainvälisellä kentällä länsimaisen miesvaltaisen ajatteluperinteen keskeisiä käsityksiä arjesta ja hoivasta on käsitelty kriittisesti myös filosofisen ja teoreettisen tutkimuksen alueilla (Pateman 1988, Fisher & Tronto 1990, Bellacasa 2012, myös Braidotti 1991) on suomenkielisessä kentässä tämä vastuu jäänyt pääasiassa feminististä yhteiskuntatiedettä tekeville tutkijoille. Eevan tutkimusten merkittävyys löytyy tästä yhteenkietoutumasta, jossa teoria ja käytäntö etsivät yhteistä säveltä arjen ja hoivan keskellä – keskeneräisinä ja joskus puolivalmiina, mutta jatkuvasti kiinnostuneena kohtaamaan uusia ongelmia ja ilmiötä.

2000-luvulla yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa ollaan kiinnostuttu yhä enemmän *commonsien* eli yhteisresurssien käsitteestä. Myös Eevaan kytkeytyneessä tutkimusyhteisössä yhteisresurssien käsitettä ollaan pohdittu eri näkökulmista (Jakonen ym. 2010, Toivanen & Venäläinen 2015, Venäläinen 2015.) *Commons*-tutkimuksen eräänä ongelmana on ollut sen vahva painotus materiaaliin, teknisiin ja oikeudellisiin kysymyksiin. Sosiaaliset ulottuvuudet ovat tulleet huomioiksi,

mutta tästä huolimatta arkielämää tai hoivaa on toistaiseksi ajateltu tai tutkittu vain vähän *commons*-käsitteistön kautta. Yhteisresurssien tutkimus voisi kuitenkin hyötyä huomattavasti juuri arkielämän ja hoivan aspektien mukaan tuomisesta tutkimuskenttään.

Commons-keskustelun yhdistäminen toiseen Eevan 2010-luvun tutkimusta jäsentäneeseen aihealueeseen eli prekaarin työn tutkimukseen (Jokinen 2013; 2015, Jokinen ym. 2011, Jokinen & Venäläinen 2015) tuottaa uusia avautumia ja näköaloja 2020-luvun yhteiskunnan keskeisiin arjen ja hoivan kysymyksiin. Jokainen talous- ja yhteiskuntajärjestelmä perustuu nimittäin erilaisiin yhteisresursseihin. Talouden, työelämän ja teknologian muutokset ovat heilauttaneet fordistisen teollisuusyhteiskunnan arkijärjestystä ja sitä myöten yhteiskunnan ja talouden suhdetta teollisessa yhteiskunnassa lähes itsestäänselvyyksinä pidettyihin yhteisresursseihin, kuten luonnonvaroihin, sekä toisaalta pääasiassa naisten tekemään uusintavaan koti- ja hoivatyöhön. Siksi on kysyttävä, mitä tapahtuu, kun teollisen kapitalismin hyödyntämät yhteisresurssit ja niiden riisto tulevat kyseenalaistetuiksi, ja kun nämä resurssit joutuvat liikkeeseen ja muutokseen? Millä tavoin muuttuvat sosiaaliset yhteisresurssit suhtautuvat fordistiseen työjärjestykseen (Kettunen 1997) verrattuna epätyypilliseksi muuttuvaan työelämään? Käyn seuraavissa luvuissa läpi *commons*-teorian ja prekarisaatiokeskustelun keskeisiä käsitteitä ja kysymyksiä suhteuttaen niitä Eevan aikaisempaan tutkimukseen, sekä erityisesti pohtien uudelleen niiden asettamia vaatimuksia arjen ja hoivan käsitteiden ajattelulle 2020-luvun yhteiskunnassa.

Mitä yhteisresurssit ovat?

Yhteiskuntatieteellisessä, humanistisessa, talous- ja oikeustieteellisessä tutkimuksessa ja keskustelussa on kiinnostuttu viimeisen vuosikymmenen aikana yhteisresurssien (*commons*) kysymyksestä. Aiheesta julkaistaan kasvavassa määrin tutkimusta ja kirjallisuutta ympäri maailman (Linebaugh 2008, Dardot & Laval 2014, O'Brien 2018). Myös Suomessa on aiheesta julkaistu jonkin verran tutkimusta, kirjallisuutta, suomennoksia ja keskustelua, erityisesti Commons.fi -verkkolehdeissä. (Jakonen ym. 2010, Kyllönen 2011, Negri 2013, Toivanen & Venäläinen 2015, Toivanen 2018.)

Perinteisinä esimerkkeinä yhteisresursseista toimivat luonnonresurssit ja -varat, kuten puhdas vesi, ilma, viljelyskelpoinen maa, riistaisat metsät, kalaisat järvet ja niin edelleen. Lisäksi erilaiset luonnonvarat kuten kaivannaiset tai vaikkapa poltto- ja rakennuspuuta tarjoavat metsät voidaan nähdä yhteisresursseina. Näiden resurssien omistusoikeus on hankalasti määriteltävissä ja ne hyödyttävät suoraan tai välillisesti laajaa ihmisjoukkoa, mahdollisesti koko ihmiskuntaa. Yhteisresurssien, kuten kalavesien yksityistäminen voi myös uhata tietyn ihmisyyteen elinehtoja. Yhteisresurssit voivat olla kaikkien vapaasti käytettävissä, kuten marjat ja sienet

jokamiehen oikeuksissa, tai sitten niitä voidaan hallita jonkin yhteisön taholta, esimerkiksi kala-, laidun- ja metsästysmaissa.

Perinteisten yhteisresurssien lisäksi nykykeskustelussa erotetaan erilaiset yleisesti ihmiskunnalle ja tarkemmin tietyille ihmisryhmille tyypilliset sosiaaliset ja kulttuuriset yhteisresurssit, kuten kieli, tieto ja kulttuuri. Näiden *immateriaalisten* yhteisresurssien tuotantoa on vaikeaa kartoittaa ja kohdistaa johonkin tiettyyn ihmisryhmään tai yksilöön, mutta lähtökohtaisesti tällaisia yhteisresursseja ei ole olemassa ilman ihmisten yhteisöllistä toimintaa. Niiden omistaminen tai hallitseminen on huomattavasti monimutkaisempi kysymys kuin luonnonresurssien. Mutta myös sosiaalisia ja kulttuurisia yhteisresursseja voidaan käyttää niin yhteiseen kuin yksityiseen tarkoitukseen. Nykyisin erityisesti immateriaalioikeuskeskustelussa pohditaan tämänkaltaisia yleisiä yhteisresursseja ja niiden omistus-, käyttö- ja sovellusoikeuksia. Monet tietoteknisiin sovelluksiin perustuvat yhteisresurssit, kuten vaikkapa internet tai Wikipedia ovat tällaisia yhteisresursseja, jotka ovat kaikille käyttäjille avoimia, mutta jotka eivät edellytä osallistumista niiden tuotantoon tai hallintaan.

Kolmanneksi yhteisresurssien tyypiksi voidaan esittää erilaiset konkreettiset sosiaalisesti muotoutuneet yhteisresurssit, joiden toteuttaminen ja tässä mielessä omistusoikeus on ainakin periaatteessa kartoitettavissa, sillä ne perustuvat palkkatyölle. Tästä huolimatta tällaiset yhteisresurssit eivät suoranaisesti kuulu kenellekään ja ovat yleensä valtioiden tai kuntien ylläpitämiä. Näitä ovat esimerkiksi kaikille käyttäjille avoin (*open access*) koulutus- ja terveydenhoitojärjestelmä. Myös tietyt kulttuuriperintöön tai esimerkiksi kaupunkitilaan liittyvät yhteisresurssit voivat olla tällaisia.

Periaatteessa yhteisresursseja voi siis muodostua lähes mistä tahansa asiasta. Olennaista yhteisresursseissa on niiden avoimuus ja ilmaisluonne käyttäjälle. Yhteisresurssit voivat vaatia kehittyäkseen ja toteutuakseen huomattavia raha- tai työpanoksia, ja niiden arvo voi olla niin materiaalisessa kuin immateriaalisessa mielessä mittaamattoman suuri. Avoimuudesta huolimatta yhteisresurssit, myös luonnolliset, ovat yleensä aina jollain tavalla sosiaalisesti säänneltyjä, ja niiden käyttöön ja hyödyntämiseen liittyy tiettyjä normeja. Kalavesiä ei esimerkiksi saisi kalastaa tyhjiin, eikä alkuperäiskansan taideperintöä tulisi voida käyttää oman kaupallisen tuotemerkin sisältönä. Yhteisresurssit perustuvat niin nykyhetkessä kuin sukupolvien jatkumossa toteutuvaan jakamiseen ja huolenpitoon. Yhteisresurssien käyttäminen on aina myös niiden tuottamista ja uudelleentuottamista, muokkaamista, jalostamista ja kehittämistä. Käytännössä yhteisresurssit tekevät yksilöiden ja yhteisöjen elämän helpommaksi ja edullisemmaksi, kuin jos kaikki toimintaan vaadittavat resurssit tulisi hankkia esimerkiksi yksityisinä palveluina markkinoilta. On vaikeaa kuvitella järjestelmä, jossa esimerkiksi jokaisesta hyödynnetyistä Wikipedia-artikkelista joutuisi maksamaan.

Valtavirran *commons*-keskustelussa arjen ja hoivan tematiikat eivät ole olleet toistaiseksi hallitsevia kysymyksiä. Tähän on monia syistä, kuten keskittyminen

historiallisiin esimerkkeihin ja erityisesti luonnonresursseihin, sekä toisaalta pitkiä aikajänteitä kattaviin filosofis-taloudellis-oikeudellisiin keskusteluihin. Näitä ovat dominoineet – kuten muutakin aate- ja oppihistoriallista, tai politiikan teoreettista keskustelua – ”kuolleet valkoiset miehet” ja heidän usein arjelle ja hoivalle välinpitämättömät intressit.

Commons-keskustelun kääntyminen yhä enemmän sosiaalisten yhteisresurssien ja ylipäätään yhteisresurssien uusintamisen ja huolenpidon kysymyksiin on nostanut esiin myös keskeisesti hoivaan ja arkipäivään liittyvät kysymykset. (Isaksen, ym. 2008, Saltman & Bergman 2005, Cassel ym. 2007, Ostrom 1990.) Itse asiassa, koko tämän hetken mielenkiintoisimman *commons*-teoretisoinnin ytimen muodostaa Eevan tutkimuksissa keskiössä olleet arjen ja hoivan kysymykset. Näin siksi, että arki ja hoiva ovat aina lähtökohtaisesti eräänlaisia yhteisresursseja, ja niitä tuottavat ja uusintavat toiminnot ovat olennaisia muiden yhteisresurssien ylläpitämiseksi.

Kylän kaivo on esimerkki materiaalisesta yhteisresurssista, joka on arkielämän keskellä, mutta vaatii myös arkielämää säilyäkseen käyttökelpoisena kaivona. Itse resurssia (vettä) ei voi siis irrottaa niistä sosiaalisista prosesseista, jotka mahdollistavat tuon resurssin käytön. Kaivo materiaalisena resurssina pysyy kuitenkin paikoillaan ja on suhteellisen helppo hallita yhteisön toimesta, kun taas hoiva on esimerkki joustavasta, jatkuvasti muuttuvasta ja useisiin erilaisiin yhteistoimintaan liittyvistä käytännön ratkaisuihin. Lasten hoito voidaan esimerkiksi järjestää erilaisissa yksiköissä kuten perheessä (eri sukupolvet), kylän talojen kesken tai julkisessa päivähoitossa. Se kenen lapsia milloinkin hoidetaan on historiallisesti katsottuna erittäin joustavaa. Liike yksityisen ja yhteisöllisen hoivaresurssin välillä muuttuu yhtä nopeasti kuin lapset juoksevat alakoulusta iltapäiväkerhoon, sieltä kaverin kotiin syömään, josta jatketaan naapurin mummon kyydillä harrastuksiin, ja sieltä julkisella liikenteellä kotiin. Lasten hoivaa on vaikea ymmärtää kiinteänä resurssina, eikä sitä ehkä tulisikaan ajatella siten, vaan pikemminkin jatkuvasti muuttuvana sosiaalisena suhteena, johon osallistuu monia erilaisia toimijoita päivän, kuukauden ja vuoden aikana. Hoivan ja arjen näkökulmasta yhteisresurssista huolehtii siis Antonio Negrin (2013) ajatusta mukaillen pikemminkin ihmisten, organisaatioiden ja ryhmien moneudesta muodostuva *multitude*, kuin yksi tietty organisaatio tai instituutio.

Teoreettisesti yksi mielenkiintoisimmista kiistoista *commons*-keskustelussa liittyy juuri julkisten palveluiden eli käytännössä hoivan ja arjen ratkaisujen *commons*-luonteeseen. Tiukimmat teoretikot eivät laske julkisia palveluita yhteisresursseiksi, sillä vaikka palveluiden käyttö on avointa, universaalista ja lähes ilmaista, on tuotanto palkkatyö- ja siten rahavälitteistä. Näkemykseni mukaan julkiset palvelut tulisi etenkin hoivan ja koulutuksen osalta kuitenkin laskea nimenomaan yhteisresursseiksi, vieläpä poikkeuksellisen laajasti ja onnistuneesti toteutetuiksi. *Commonsien* pitäminen vain valtion tai kuntien, siis yleisesti julkisen sektorin, ja toisaalta yksityisen sektorin ulkopuolisena toimintana voi auttaa *commonsien* teoreettisessa mää-

rittelyssä. Samalla se kuitenkin hämärtää ja väheksyy niitä merkittäviä hyvinvointivaltioon liittyviä yhteistoiminnallisia käytännöllisiä ratkaisuja, ja näihin liittyviä poliittisia kamppailuja.

Hoivan ja arjen kysymykset suuntaavat *commons*-keskustelun myös mielenkiintoisella tavalla metsiä, ilmastoja tai internetiä pienempien yhteisresurssien tarkasteluun. Yhteisresurssissa on kysymys ennen kaikkea verkostoista, joissa esimerkiksi hoivan mikrokäytänteet luovat arkisia yhteisresurssseja, samalla kun arkipäivän toteutuminen ja sujuvuus itsessään yhdistyy laajempaan, edellä mainittuihin julkisiin yhteisresurssihin. Feministinen keskustelu yhteisresurssista kiinnittää huomion ennen kaikkea toimintaan ja niihin pieniinkin arkisiin ratkaisuihin, joiden kautta yhteisresurssit arkipäivässämme järjestyvät ja mahdollistuvat. Tässä tutkimussuunnassa hoivan ja arjen *commons*-luonteen tutkijoilla on paljon ammennettavaa esimerkiksi Eevan *Aikuisten arki* -tutkimuksesta (Jokinen 2005).

Sosiaaliset yhteisresurssit 2000-luvun talouden keskiössä

Globaalissa taloudessa ja tuotantojärjestelmissä tapahtuneista muutoksista seuraten kysymys yhteisresurssista nousi esiin 2000-luvun taitteessa uudella tavalla. Merkittävin käänne oli tietotekninen vallankumous, joka mahdollisti uudenlaiset tuotannon ja työn muodot tuoden esille muuttuneet sosiaaliset, kulttuuriset ja tiedolliset yhteisresurssit. Samalla markkinoille tulvi lukematon määrä uusia hyödykkeitä, jotka eivät perustu perinteiseen kapitalistiseen hyödyke- tai tavaramuotoon.

Kapitalismin historia ja myös sen teoria aina John Lockesta (1632–1704) lähtien on perustunut yhteismaiden (*commons*) aitaamiseen (*enclosure*). Locke käsittelee teoksessaan *Tutkielma hallitusvallasta* (Locke 2014) lähes piinallisen pikkutarkasti, kuinka Jumalan luomasta yhteisestä maasta ja yhteisresurssista (*commons*) voidaan yksilöille ominaisen (*proper*) työn avulla tehdä yksityisomistusta (*property*) ja kuinka näin syntyvät hyödykkeet (*commodity*) ovat juuri työn ansiosta yhteisestä yksityiseksi aidattuja tavaroita. Hyödykkeiden tuotanto (*commodification*) tarkoittaa yksilöiden työn liittämistä luonnonresurssihin. Tämä mahdollistaa markkinavaihdon ja vähitellen myös hyödykerahan muodostumisen.

Perinteisessä kapitalistisessa teoriassa hyödykkeet on lähtökohtaisesti erotettu niiden yhteisresurssihin liittyvästä alkuperästä. Tämä on ymmärrettävää, sillä raaka-aineiden ja maa-alueiden rajaaminen sekä niiden jalostaminen tuottaa konkreettisia, yksilöitävissä ja mitattavissa olevia tavaroita, valmistusprosessin aikaansaamia lopputuotteita. Olennaisin asia on kuitenkin se, että itse yhteisresurssija ei voida sellaisenaan vaihtaa tai jaella markkinoilla. Tavaramuotoa, yksityisomistusta ja rahaa tarvitaan markkinoiden aikaansaamiseksi. Tässä prosessissa yhteisresurssit tulevat suljetuiksi yksityisomistuksen ulkopuolelle, samalla kun ne kuitenkin muodostavat yksityisomistuksen perustan.

Modernin ajan teollisuus ja teollinen maatalous perustui nimenomaan tällaiseen materiaalien yhteisresurssien yksityistämiseen (*privatization*) ja aitaamiseen joko valtion tai yksityisomistajien toimesta. Globaali, tietotekninen markkinatalous perustuu näiden lisäksi yhä merkittävimmässä määrin sosiaaliin yhteisresursseihin kuten kieli, kulttuurit, tieto ja yleisesti sosiaalisuus. Nykyaikaista jälkifordistista tai tietokapitalistista tuotantoa on yksinkertaisesti mahdotonta ajatella ilman sen lukuisia erilaisia kytköksiä yhteisresurssien käyttöön, omistamiseen, hallintaan ja kontrollointiin. Nykyisin yhteisresurssit eivät jää ainoastaan tuotantoprosessien raaka-aineresursseiksi. Ne sekoittuvat ja limittyvät niin teoreettisesti kuin konkreettisesti yksityistetyn tavaramuodon kanssa. Niitä on mahdotonta rajata enää tavaramuodon ulkopuolelle, sillä niiden osuus itse hyödykkeestä on läpinäkyvän räikeä.

Siksi jatkuvasti elävä sosiaalinen kudelma on samaan aikaan yhä useamman tuotantoprosessin ja erityisesti hyödykkeen perusta ja tuo hyödyke itse. Selkeimmät esimerkit tästä löytyvät arkipäivästämmme, kuten kaikkein menestyneimmistä, tähtitieteellisiä markkina-arvoja saavista sosiaalisen median tuotantoprosesseista ja hyödykkeistä. Esimerkiksi Facebook, Twitter ja Instagram ovat lähtökohtaisesti sisällöltään täysin tyhjiä: ne eivät tarjoa mitään muuta kuin alustan sosiaalisuudelle sen kaikissa eri muodoissa. Näiden täysin sosiaaliin yhteisresursseihin perustuviin jättiyhtiöiden tuotteet ovat koneita, jotka louhivat yksilöllisistä tiedoistamme, haluistamme ja tunteistamme massadataa (*big data*) myydäkseen sitä edelleen tietoliikennemarkkinoilla. Sosiaalisen median hyödykkeet perustuvat avoimeen sosiaalisuuteen, kieleen, kulttuuriin ja tietoon, ja samalla ne ovat tätä kaikkea ihmisille tarjottavassa rajatussa hyödykemudossa.

Hoivan kannalta muutos talouden ja tavaramuotoistumisen logiikassa on ollut huomattava. Perinteinen kapitalistinen aitaaminen sosiaalisesta yhteisresurssista on ollut kenties merkittävin näkyvä 2000-luvun sosiaalipoliittinen kysymys. Julkisten yhteisresurssien eli ennen kaikkea julkisen terveydenhoidon, päivähoidon ja vanhusten hoidon tuotteistaminen ja yksityistäminen on noudattanut varsin perinteistä kapitalistista arvonluonnon prosessia. (Henderson & Petersen 2002, Maarse 2006, Hirvonen & Mankki 2017, Blomqvist 2004.) Syitä tähän on lukuisia, mutta yksi merkittävä syy on länsimaissa tapahtuneen teollisuuskapitalismin voittomarginaalien pieneneminen. Pääoma on joutunut etsimään uusia investointikohteita, minkä seurauksena eräänlaisen biokapitalismin eli elämään ja sen tuotteistamiseen liittyvän lisäarvon luomisen järjestelmästä on tullut yhä merkittävämpi osa taloutta. Toisin kuin maailmanmarkkinoiden hyödykekysynnän mukaan heiluva teollisuustuotanto, biokapitalismin tulovirrat ovat vakaat. Ihmisiä syntyy ja kuolee jatkuvasti, he kasvavat, oppivat, sairastavat ja tarvitsevat hoivaa eri muodoissa.

Länsimaisten hyvinvointivaltioiden suurissa julkisen sektorin yksityistämispyrkimyksissä on nähty myös pettämättömän markkinatoiminnan mahdollisuudet. Lakisääteinen hoiva mahdollistaa huomattavien verovarojen kierrättämisen hoivatalouden kautta yksityisomistukseksi. Tässä yksityistämisen muodossa biokapita-

lismien julkinen yhteisresurssi luo suoran taloudellisen perustan hoivan tavaramuotoistamiselle, sillä hoivapalveluiden myyminen täysin vapailla yksityisillä markkinoilla ei olisi koskaan kannattavaa. Näin ei etenkään ole tilanteessa, jossa yksityisten hoivapalveluiden rinnalla toimii laadukas ja tehokas julkinen hoivaan keskittyvä yhteisresurssi.

Hoivan muuttaminen hyödykkeeksi on osunut yhteen julkisen sektorin palveluiden kilpailuttamisen, tilaaja-tuottajamallin ja muiden erilaisten NPM -johtamismallien lanseeraamisen kanssa (Yliaska 2014). Julkisen sektorin palvelutuotanto on kärsinyt jatkuvasti enemmän poliittisten päätösten aiheuttamasta resurssipulasta, niin rahasta kuin työvoimasta. Toisin sanoen, julkisen sektorin tarjoamien palveluiden heikentyminen on luonut kysyntää vaihtoehtoisille tavoille toteuttaa hoivapalveluita. Vaihtoehtona julkiselle yhteisresurssille yksityinen sektori onkin lähinnä myynyt toimivaa hoivaa toimimattomaksi ja myös niukaksi väitetyin (hoitopaikkojen vähyys ja jonojen pidentyminen) julkisen sektorin tarjoaman palvelun kanssa. Julkisen yhteisresurssin aitaaminen vähitellen tehostetuksi niukaksi hyödykkeeksi on mahdollistanut sen yhteismitallistamisen yksityisten palveluiden kanssa. Yksityinen sektori ei ole keksinyt mitään uutta tai tarjonnut millään merkittävällä tavalla uusia hyödykkeitä markkinoille. Sen sijaan aiemmin erittäin hyvin, kattavasti ja laadukkaasti toimineen julkisen yhteisresurssin tavaramuotoistaminen on mahdollistanut kilpailuasetelman muodostumisen. Muussa tapauksessa, yksityisillä palveluilla ei olisi mitään mahdollisuuksia houkutella ihmisiä asiakkaikseen, mikä on näkynyt myös sote-uudistuksen eri vaiheissa.

Eevan johtaman *LeanWorkGender* -akatemiahankkeen hoivapalveluiden tehostamiseen liittyvän lean-menetelmän tutkimus on monin tavoin kytkeytynyt 2000-luvun sosiaalisten yhteisresurssien kysymysten ytimeen. Kysymys on hoivan hyödykemuotoistamisen prosessista, jonka ytimessä on yhteisresurssin paloittelu osiin, sen mittaaminen, mallintaminen ja eräänlainen taylorisointi. Kyse on myös jopa historiallisesta kokeilusta, jossa kartoitetaan kuinka pitkälle erilaiset sosiaalisen vuorovaikutusprosessin osat voidaan tuotteistaa ja myydä, tai ainakin hinnoitella, osana hoitoprosessia. Ehkä kyse on myös sen rajapinnan etsimisestä, jossa tiettyjä osia sosiaalisista prosesseista voidaan korvata tietoteknisillä ratkaisuilla (robotit, ohjelmat, etähoito jne.) ja joissa katsotaan kuinka vähillä sosiaalisuuden elementeillä ihmisiä voidaan hallita, ohjata ja hoitaa.

Tästä johtuen niin leanaus kuin monet muut biokapitalismin toimintatavat uhkaavat myös paradoksaalisesti tuhota niiden itsensä myymän sosiaalisiin yhteisresursseihin perustuvan tuotteen perusluonteen. Hyödykemuotoistetut sosiaaliset yhteisresurssit voivat vain tiettyyn rajaan saakka luopua niiden rakennuselementeistä eli sosiaalisuudesta, sillä tuotteena kaveripiiri ilman kavereita (Facebook, Instagram), hoiva ilman läsnäoloa ja hoivaa (tavaramuotoistetut, digitoidut ja tehostetut hoivapalvelut), rakkaus ilman läheisyyttä (Tinder) tai ajatukset ja mielipiteet vailla sisältöä (Twitter) ovat onttoja ja väistämättä laaduttomia palveluita. Tyytymättömyys hyödykemuotoistettuihin yhteisresursseihin, olivat ne sitten materi-

aalisia, sosiaalisia tai kulttuurisia on yksi syy siihen, miksi vertaistuotannon erilaiset muodot herättävät entistä enemmän kiinnostusta.

Onko vertaistuotanto talouden uusi muoto?

Yhteisresurssien rinnalla on 2000-luvulla kehittynyt myös vertaistuotannon (*commons-based peer production*) käsite (Toivanen & Venäläinen 2015), jolla tarkoitetaan erilaisiin yhteisresursseihin perustuvaa tuotantoa. Sen piirteitä ovat hierarkioita välttävä työnjako, suurten ihmisjoukkojen spontaanisti koordinoitu yhteistoiminta sekä ainakin jonkinasteinen riippumattomuus markkinamekanismista. Vertaistuotantoa ohjaavat voitontavoittelun sijaan päämäärät, jotka voivat olla esimerkiksi eettisesti tai ekologisesti määrättyjä. Itse tuotantoprosessia ohjaavat tietyt käytännöt ja vähimmäisnormit, joita tuotantoprosessiin osallistuvilta edellytetään.

Vertaistuotannossa tuotantoprosessiin voivat osallistua periaatteessa ketkä tahansa. Vertaistuotannossa pyritään siihen, että lopputuloksena syntyvä yhteisvauraus olisi kaikkien käytettävissä ja edelleen jalostettavissa. Yleensä nykyaikaisen vertaistuotannon esimerkkinä pidetään Wikipediaa. Sen tuotantoon voi osallistua kuka tahansa ja se on avoimen saatavuuden (*open access*) kautta kenen tahansa käytettävissä. Vertaistuotannon hyötyjä voivat siis käyttää ja käyttävät myös ne, jotka eivät kuulu palvelua tuottavaan vertaisverkostoon.

Vertaistuotantoa on pidetty tehokkaana tapana erityisesti immateriaalisten yhteisresurssien tuottamiseen, hyödyntämiseen ja jakamiseen. Immateriaalisten yhteisresurssien vertaistuotannossa tieto ei kulu tai vähene vaan päinvastoin lisääntyy. Yochai Benkler ja Helen Nissenbaum (2006) näkevät myös, että vertaistuotanto kasvattaa siihen osallistuvien kesken erilaisia yhteistyön hyveitä ja etiikkaa, jotka takaavat vertaistuotannon jatkuvuuden. Tuotantoprosessia tai sen tuloksia ei siis kannata edes yrittää *omia*, sillä avoin yhteistyö takaa yhteistyön käytettävyyden sekä sen uudelleenkehittelyn ja hyödynnettävyyden.

Oikeudellisessa mielessä vertaistuotantoa varten on pyritty kehittämään malleja, jotka poikkeavat perinteisestä yksityisomistuksesta, tässä tapauksessa tekijään sidotuista immateriaalioikeuksista. Immateriaalioikeudet jaetaan yleensä tekijänoikeuksiin, joihin kuuluvat esimerkiksi laulut ja runot. Toiseksi ryhmäksi lasketaan teollisoikeudet kuten patentit ja tavaramerkit. Molemmat näistä perustuvat romanttiseen tekijäkäsitykseen (taiteilijanero), jonka mukaan tekijä luo asioita – lauluja, runoja, tietoa, kemian kaavoja – ikään kuin tyhjästä. Romanttinen tekijäkäsitys on vaikuttanut myös siihen, millaiset asiat ylipäätään on nähty kulttuurina, ja millaiset ihmiset taiteen ja tieteen tekijöinä. Romanttinen tekijäkäsitys on leimallisesti valkoihoinen, miehinen ja yläluokkainen (Tushnet 2015). Tämän seurauksena kulttuurin, taiteen ja tieteen tekijäisyys on vasta toisen maailmansodan jälkeen alettu yhdistämään myös naisiin, köyhiin, erilaisista etnisistä taustoista tuleviin ihmisiin, sekä erilaisiin kulttuureihin ja kulttuuriperintöihin.

Yhteistuotannon ajatuksen mukaan kaikki luovat ja uutta tuottavat prosessit perustuvat jo olemassa olevan tiedon, ideoiden, teko- ja ilmaisutapojen ja muun vastaavan yhdistelyyn ja muunteluun. Rakennamme aina aikaisemman tiedon, kulttuurin ja toimintatapojen päälle ja sovellamme niitä jatkuvasti uusiin tarkoituksiin. Tämän vuoksi kapitalistiseen talouteen kuuluva ajatus hyvin kapeasta tekijänoikeudesta on pikemminkin tuotannon, toiminnan ja luovuuden este kuin niiden mahdollistaja. Tekijänoikeuskeskustelussa tehdään yleisesti erottelu ideoihin ja ilmaisuun. Perinteisesti on katsottu, että ideoita, tietoa ja vaikutteita saa vapaasti käyttää uuden luomisessa, mutta esimerkiksi toisen taiteilijan originaaliksi katsotun ilmaisun käyttäminen on luvanvaraista. Olennaista vertaistuotannon oikeudellisen säätelyn malleissa, kuten *Creative Commons*- tai *GNU General Public License* -järjestelmissä on se, että ne kiinnittävät huomiota tiedon vapaaseen saatavuuteen, sääntelyn joustavuuteen ja tilannesidonnaisuuteen, sekä tekijöiden itsensä mahdollisuuksiin kontrolloida työnsä tulosten hyödyntämistä.

Vertaistuotannossa ideaalituypin mukaan oppineet ja oppimattomat, kokeneet ja kokemattomat, ideanikkarit ja jäykät suorittajat kehittävät toimintaa ja tuotantoa yhdessä. Työnjako perustuu pikemminkin kykyihin ja osaamiseen, kuin hierarkiaan. Tämä tarkoittaa myös enemmän yhteisen suunnittelun, ideoinnin ja visioinnin käyttöä yhden tai muutaman asiantuntijan johtaman projektin sijaan. Myös toteutusvaiheessa on helpompaa ottaa vastaan välitöntä kritiikkiä ja korjata prosessia, sillä yleensä toteuttajat ovat selvillä suunnitelmista ja itse mukana suunnittelussa. Vertaistuotannon tuottamat materiaaliset ja etenkin immateriaaliset hyödykkeet ovat aina kaikkien käytettävissä ilman taloudellisesti tai valta-asemallisesti rajoittavia patenteja ja omistusoikeuksia.

Kuten keskustelu yhteisresursseista, myös keskustelu ja tutkimus vertaistuotannosta on keskittynyt pääasiassa erilaisiin hyödyke- tai tavaratuotannon kysymyksiin. Vaikka niistä monet ovat kytkeytyneet jollain tavoin arjen ongelmien ratkaisemiseen, sekä kalliiden markkinatalouden tarjoamien hyödykkeiden korvaamiseen, ovat kysymykset hoivasta tai muusta arkipäiväisestä konkreettisesta uusintamistyöstä jääneet vähemmälle. Vertaistuotannon tutkimuksessa ja uusien avausien kehittämisessä olisi tarvetta niin feministiselle tarkastelutavalle kuin arkipäivän sosiologian tutkimukselle, joka ei keskity lopputuotteisiin vaan keskeneräisiin ja jatkuviin prosesseihin.

Vertaistuotantoa voitaisiin tarkastella nimenomaan arkisten toimien ja käytäntöjen kenttänä. Arkielämä nimittäin perustuu erilaisiin sukupolvilta toisille sekä perheiltä ja yhteisöiltä toisille lainattuihin tapoihin tehdä ruokaa, viettää yhdessä aikaa, siivota, tehdä kodinhuoltotöitä, järjestää juhlia, huolehtia sairaista ja viettää lomaa. Ruokareseptit ja niiden alueellinen ja jopa ylikansallinen periytyminen ja jakaminen ovat hyvä esimerkki teorioiden ja mallien yhdistymisestä arkipäiväiseen käytäntöön. Samalla tavalla arjen pyörittäminen vaatii runsaasti erilaisia opittuja ja omaksuttuja taitoja, kykyjä ja osaamista, jonka alkuperää on mahdoton jäljittää. Opimme äideiltämme ja isiltämme, mutta kuten hekin, opimme myös tutuilta, su-

kulaisilta, kirjoista, televisiosta ja internetistä. Parhaimmillaan arkipäivän toimintaa ja ratkaisuja voi ymmärtää eräänlaisena *free jazzina*, opittuun, omaksuttuun ja intuitioon perustuvana improvisaationa, jossa perinteet ja totutut tavat sekoittuvat tilannekohtaisesti kulloinkin käsillä oleviin uusiin elementteihin ja oivalluksiin, muuttuakseen jälleen uusiksi tavoiksi ja käytänteiksi. Ja kuten vertaistuotannossa, myös arkielämässä jakaminen, auttaminen, hierarkiaton ja portinvartijaton asiantuntijuus (Jakonen 2017, 73–85) sekä spontaani liittyminen erilaisiin työprosesseihin (*voisitko autatko vähän tämän kanssa...*) kantaa elämää eteenpäin.

Myös Eeva on tutkimuksissaan korostanut, kuinka arki on jatkuvan luomisen, muutoksen ja yhteensovittamisen paikka. Naistapaisessa työssä erilaisten heterogeenisten elementtien, jatkuvasti muuttuvien aikataulujen, ruokamieltyymysten ja niin edelleen yhteensovittaminen on arkipäivää, sillä arki ei rullaa eikä pyöri jämähtämällä tiukkoihin raameihin ja formaaleihin malleihin. Tietysti jokaisella kotitaloudella on omat tapansa hoitaa asiat, mutta ajatus arjen tuotteistamisesta, sen suoritteiden mittaamisesta ja järjestämisestä kuulostaa pikemminkin arkielämän luovuuden köyhdyttämiseltä, kuin auttamiselta.

Tästä huolimatta juuri naisiin kohdistetut paineet arjen pyörittämisen taitojen lisäämiseksi ovat olleet vuosikymmenestä ja -sadasta toiseen valtavia. Esimerkiksi yksi varhaisimmista antiikin kreikan runoteoksista Hesiodoksen *Työt ja päivät* (2004) kertoo kuinka kotitaloudessa tulee olla orjanainen ja aviovaimo, kumpikin omine tehtävineen. Myös Ksenofon (2009) kertoo runsaasti naisen tehtävistä, asemasta ja roolista teoksessaan *Talouden taito*. *Kalevalan* kolmaskolmatta runo kertoo säkeistö toisensa jälkeen, kuinka uuteen taloon nuoreksi emännäksi siirtyvän naisen tulee toimia ja ahertaa aamusta iltaan. Samalla runo kertoo myös perheväkivaltaista ja sitä pakenevan naisen kohtalosta (Lönnrot 1985). Modernilla ajalla erilaiset kotitalouskoulut (*”vaimokoulut”*), naistenlehdet sekä tosi-tv ovat juuri arjen ja hoidon toteuttamisen tapoihin kiinnittyviä ohjausjärjestelmiä. Ne ovat monin tavoin helpottaneet arkea ja auttaneet esimerkiksi säästämään kotitalouksien ruokakuluisa, mutta samalla ne ovat myös rakentaneet tietynlaista arkea ohjaten tietynlaisen koti- ja perhehyödykkeen tuotantoon pääasiassa naisten tekemän palkattoman kotityön kautta.

Arjen käytäntöjen muokkaaminen ja hallinta on ollut myös yksi keskeisistä tavoista tuottaa luokkaa ja hyvää naiskansalaisuutta modernilla ajalla. *”Hyvä äitiys”* ja taito olla *”hyvä puoliso”* ovat vahvasti luokkakäsityksiin, sekä niihin liittyviin sosiaalisen vertaistuotannon ja yhteisresurssien hyödyntämiseen liittyviä kysymyksiä ja vaatimuksia. Nykykeskustelussa kodin antamien resurssien nähdään usein olevan myös myöhemmän elämässä menestymisen ja pärjäämisen edellytyksiä. Kuten Beverley Skeggs (1997, 2014) on osoittanut, kodissa habitukseen omaksutut luokkatapaiset toimintatavat ja -tyylit, kuten vaikkapa tietty puhetyyli, ovat sosiaalisia ja kulttuurisia resursseja, jotka seuraavat yksilöä eri tavoin yhteiskunnassa. Tietyt kotona ja kodin elinpiirissä opitut arjen antamat vertaistuotannon ja yhteisresurssien hyödyntämisen taidot eivät välttämättä toimi muissa yhteiskunnallisissa kon-

teksteissa. Luokkaan liittyviä toimintatapoja ja kulttuuria käytetään myös hyväksi esimerkiksi television tosi-tv-ohjelmissa, joissa yhtä aikaa neuvotaan työväenluokkaisia ihmisiä hillitsemään itseään opettamalla keskiluokkaisen minuuden malleja, sekä toisaalta rakentamaan työväenluokkaisuudesta halveksittavaa yhteiskunnallista abjektia. (Skeggs & Wood 2012.)

Vertaistuotantoa koskevissa keskusteluissa arjen ja hoivan käytännöt asettavat merkittävän haasteen erilaisille luovuuteen, tietoon ja tekniseen osaamiseen liittyville vertaistuotannon käsityksille ja käsittelytavoille. Hoivaamista ja arjen pyörittämistä ei ole koskaan pidetty filosofisissa tai yhteiskunnallisissa keskusteluissa neroutena tai uutta sisältöä ja ainutkertaisia innovaatioita tuottavana luovuutena. Päinvastoin, saatua hoivaa ja sujuvaa arkea on pidetty välttämättömyytenä, josta huolehtiminen ei ole voinut kuulua luovan tai tuottavan yksilön elämään. Tämä keskustelu on edelleen ajankohtainen, sillä kysymykset hyvästä vanhemmuudesta, hyvästä ja sujuvasta arjesta sekä virikkeellisestä lapsuudesta ovat inhimillisen pääoman (*human capital*) aikakaudella niin yhteiskunnallisen keskustelun kuin myös taloudellisen tuotannon ytimessä. Kysymykset siitä, kuinka vertaistuotanto voi haastaa arjen ja hoivan hallintaan valjastettujen erilaisten sosiaalisten kommodifikaatiokoneistojen toimintaa tulisi olla yksi keskeinen kapitalistisen yhteiskuntajärjestyksen ylittämään pyrkivien keskustelujen aihe.

Uusi työ ja prekarisaatio muuttavat arjen ja hoivan kenttää

Postfordistisessa taloudessa tuotanto ei keskity enää tehtaan ympärille, eikä tehdas määrittele yhteiskunnallisen toiminnan ja ajan rytmiä teollisuusyhteiskunnan tapaan. Postfordistisessa taloudessa markkina-arvoja luova toiminta tapahtuu ensiksikin tuotteiden suunnittelussa, tutkimuksessa ja markkinoinnissa (ostavan yleisön luomisessa) sekä toisaalta tuotteiden globaalissa tuotantoketjussa, jossa eri puolilla maailmaa tuotetuista komponenteista kasataan massaräätälöityjä tuotteita kuluttavalle yleisölle.

Uudessa taloudessa (*New Economy*) toimiville yrityksille arvokasta pääomaa ovat korkeasti koulutetut, itsenäisesti organisoituvat ja työhönsä intohimoisesti suhtautuvat persoonalliset tietotyöläiset ja luovien alojen työntekijät. Tämän kaltainen *uusi työ* (Jakonen ym. 2006) vaikuttaa juuri sellaiselta uuden globaalien ajan työltä, josta moni unelmoi. Kansainvälinen, kosmopoliittinen itsenäinen asiantuntijatyö on arvostettua ja se esitetään monissa populaarikulttuurin representaatioissa ihannoitavana.

Uusi työ ei ole kuitenkaan ainoastaan menestyvien asiantuntijoiden juhlaa, vaan siihen liittyy monia vanhoja ja uusia luokka-asemiin liittyviä kysymyksiä. Yritykset ovat luoneet uusia joustotyön malleja sekä ulkoistaneet osaavaa työvoimaa. Monet yritykset ostavat mieluummin palveluita kuin pitävät kallista työvoimaa palkkatyössä. Tätä työvoimaa on kuvailtu perinteisen homogeenisen työväenluokan ja sen sisäisten, usein sukupuolenmukaisesti segregoituneen työnjaon ylittäväksi hetero-

geeniseksi *multitudeksi* (Negri & Hardt 2005a; 2005b, Virno 2006), sekä kognitariaatiiksi (Berardi 2006). Näitäkin osuvammaksi ja vakiintuneeksi termiksi on kuitenkin muodostunut prekariaatti (Cincolani 2005, Jakonen 2015, Jokinen 2013; 2015, Standing 2011). Oli nimitys mikä tahansa, tätä nykyaikaista työväenluokkaa luonnehtii jatkuva liike erilaisten yhteisresurssien ja vertaistuotannon sekä toisaalta kapitalistisen palkkatyön ja yrittäjyyden välillä. Heterogeenisyys, sekoittuneisuus, liminaalisuus ja hybridimäisyys ovat 2000-luvun työväenluokan ja työntekijäsubjektin määreitä.

Työn ja sitä myöten yhteiskunnan prekarisaatiota on tutkittu 1970-luvulta lähtien aluksi pääasiassa Ranskassa, ja sittemmin ympäri maailmaa. Prekarisaatiolla viitattiin alun perin monikulttuuriseen urbaaniin työssäkäyvien köyhien joukkoon (Cincolani 1986), joka elää erilaisten pätkätöiden, pätkätyöttömyyden, sosiaaliturien sekä satunnaisten virallisten, harmaiden ja pimeiden töiden varassa. 2000-luvun alussa prekariaattiliike alkoi korostaa tätä urbaania, pätkätöiden varassa elävän työväen muodostumista jälkiteollisen ja tietokapitalismin olosuhteissa. Prekarisaatio ei kuitenkaan kosketa ainoastaan metropolialueita, vaan myös erilaiset pikku-kaupungit ja periferiat ovat osa prekarisaatiokehitystä. Tässä asiassa Eevan *Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa* -tutkimushanke ja siitä syntyneet julkaisut (esim. Jokinen ym. 2011) ovat kansainvälisesti urauurtavia, sillä ne tuovat tärkeää tietoa harvemmin asuttujen alueiden prekarisaatiokehityksestä. Samoin kuin siitä, kuinka esimerkiksi luonnon- ja yhteisöresursseihin tukeutuminen voi tehdä prekaarista elämästä siedettävää ja miellyttävää perinteisen palkkatyöjärjestyksen sijaan. Hyvien materiaalisten ja sosiaalisten yhteisresurssien ansiosta muutto suurkaupunkeihin työn perässä ei ole välttämätöntä.

Yksi yhteiskuntatieteiden, etenkin työelämäntutkimuksen ja yhteiskuntapolitiikan merkittävimmistä 2000-luvun keskusteluista on koskenut juuri työelämän prekarisaatiota. Prekariaatin määrästä ja siitä, onko koko prekariaattia olemassa lainkaan on käyty ajoittain erittäinkin intensiivistä keskustelua. Eevan ja hänen kollegoidensa vastaukset prekariaatin kokoa, luonnetta ja olemassaoloa kohtaan ovat olleet toistuvasti selvät ja päättäväiset: totta kai prekarisaatio tapahtuu, ja totta kai kyse on paljon laajemmasta ja merkittävämmästä ilmiöstä kuin kaikkein yksioikoisin formaaliin palkkatyöhön keskittyvä tilastotutkimus haluaisi myöntää (Jokinen & Venäläinen 2016). Eeva on tutkimuksissaan, puheenvuoroissaan ja kannanotoissaan puolustanut toistuvasti prekarisaatiotutkimuksen tärkeyttä ja luonut samalla Itä-Suomen yliopistoon maan merkittävimmän prekarisaatiotutkimuksen keskittymän. Prekarisaatiotutkimuksen asema Eevan työssä ei ole yllätys, liittyyhän prekarisaatio nimenomaisesti arjen, hoivan ja feminismin peruskysymyksiin.

Yksi prekarisaatiokeskustelun ja -tutkimuksen keskeisistä ongelmista on ollut palkkatyöinstituutioita ja -normeja laajemman työelämän muutoksen yhteiskuntapolitiittisten vaikutusten ymmärtämisessä. Prekarisaatio ilmiön todellisuutta allevii-vaavat tutkimussuuntaukset ovat korostaneet prekarisoituvan työelämän vaikutuksia niin yksilöiden kuin perheiden elämään, siis työelämää laajempiin arkielämän ja

hoivan kysymyksiin. Modernissa teollisuusyhteiskunnassa tehtaan, toisin sanoen fordistisen palkkatyön, järjestys määräsi pitkälle arkielämän rytmit ja rutiinit. Vaikka merkittävä osa työelämästä (noin kaksi kolmasosa) noudattaa edelleen fordistisen yhteiskunnan rytmejä (pysyvät työsuhteet kahdeksasta neljään -amma-teissa, vuosittaiset kesä- ja muut lomat, viikonloput vapaina), on entistä suurempi osa työelämästä muuttunut pätkittäiseksi, projektiluonteiseksi tai vain silpuksi. Työn pätkittäisyys ja sen uudenlaiset fordistiselle arkipäivälle vieraat rytmit (töitä esimerkiksi aamuisin ja iltaisin, joiden välissä opiskelua ja lastenhoitoa) muuttavat myös muita arkielämän ja hoivan rytmejä ja järjestyksiä. Siksi pelkkään työelämään ja varsinkaan pelkkään palkkatyöelämään keskittyvä prekarisaatiotutkimus ei aina välttämättä tunnista työelämän murroksen olennaisia yhteiskuntapoliittisia vaikutuksia eli sitä, kuinka arjen ja hoivan perustavat kysymykset muuttuvat työelämän mennessä pirstaleiksi. Myös prekarisaation yhtä merkittävää seurausta eli työssäkäyvien köyhien ilmiötä tutkittaessa (Jakonen 2019) on otettava huomioon, kuinka tämän päivän työssäkäyvän köyhän arjessa on kyse paljon muustakin kuin niukoista tuloista: kyse on yhä useammin myös prekaarin työn aiheuttamasta epäsäännöllisen elämän haasteista.

Prekarisaatio liittyy monin tavoin tietotekniseen ja yleisesti teknologiseen muutokseen, jota myös Eeva on sivunnut tutkimuksissaan. Yksi keskeisin teknologiaan liittyvä muutos on se, kuinka työ ja muu elämä laskostuvat toistensa päälle. Modernille teolliselle työnjaolle oli tyypillistä työn ja muun elämän selkeä erottelu. Myös työtehtävät, erilaiset ammatit ja asiantuntemukset olivat selkeästi eroteltuja toisistaan ja niitä tuottivat hyvinkin erilaiset koulutusjärjestelmät ja -instituutiot. Suomen kaltaisessa hyvinvointivaltiossa yksi modernin työnjaon tulos oli sukupuolen perusteella selkeästi segregoituneet työmarkkinat, sekä toisaalta naisten tekemä kakkosvuoro kotitalouksissa. Keski-Eurooppalaisissa yhteiskunnissa tai esimerkiksi Japanissa moderni työnjako saattoi myös lisätä entisestään miesten tekemän palkkatyön ja naisten tekemän kotityön erottelua.

Toisin kuin joskus tarpeettomankin tiukkoihin vaatteisiin sullottu moderni työ, jälkiteollinen prekaari työ on murtautunut ulos modernille aikakaudelle tyypillisistä työhön liittyvistä omistuksen ja tavaramuotoisuuden (ammattini/asiantuntemukseni/erikoisalani jne.) rajoista ja instituutioista. Nykyisin ammattitaitoa tai asiantuntemusta on entistä vaikeampi "omistaa", sillä se on hajaantunut lukuisiin erilaisiin yhteisresursseihin, kuten tietoverkostoihin ja -varantoihin, sosiaalisiin ja henkilökohtaisiin suhteisiin. Kuten Eeva on useaan otteeseen huomauttanut, työstä on tullut yhä naistapaisempaa. Työn edellytyksenä ei ole niinkään tietty kapean huippuasiantuntijatyön osaaminen, vaan pikemminkin kyky joustaa, soveltaa, yhdistää ja organisoida heterogeenisiä asioita, tunteita ja tapahtumavirtoja. Kyse on Eevan ja Soile Veijolan käsitteellistämästä *emännöinnistä* (Veijola & Jokinen 2008), jonka perustana ovat erilaiset materiaaliset ja ennen kaikkea sosiaaliset yhteisresurssit. Yhteisresurssit ovat myös digitaalisia pilviä, appeja ja vastaavia digitaali-

sia työkaluja, jotka mahdollistavat heterogeenisen työn ja arkipäivän yhteensovittamisen jatkuvasti muuttuvan arkipäivän konteksteissa ja tilanteissa.

Tuotantovälineiden muututtua tietoteknisiksi on työ siis muuttanut luonnetaan. Työvoiman tarve koskee yhä enemmän ei-rutinoitunutta, tai Karl Marxin termin elävää työtä eli nykytilanteessa korkeasti koulutettujen tekemää luovaa ja tietotyötä, sekä toisaalta palvelutyötä, jota ei voida korvata liukuhihnoilla, roboteilla ohjelmistoilla tai asiakkaan itsensä tekemällä työllä. Monet teollisuusyhteiskunnan keskikastin rutinoituneeseen työhön liittyvät ammatit tulevat kuitenkin koneiden, ohjelmistojen ja robottien kehittyessä korvattaviksi, kuten vaikkapa pankki- ja myyntityössä on jo tapahtunut. Erityisesti hoivaan liittyvässä työssä nähdään tällä hetkellä yhtäältä työn rutiinomaisten osien tuotteistamista ja koneistamista (lääkitys, arkipäivän perusrutiinit), samalla kun keskustelu henkilökohtaisen, ei-rutiinomaisen työn, kuten vanhuksen huomioimisen, kuuntelemisen ja myötäelämisen merkityksestä hoivatyön arvomuodostuksessa ja työn eettisyydessä kasvaa jatkuvasti. Ei-rutiinomaisen työn sanotaan usein perustuvan persoonallisuuteen, mutta myös sitä kannattelevat erilaiset sosiaaliset yhteisresurssit: *multitasking*-tyyppisissä töissä kyky etsiä ja soveltaa nopeasti uutta tietoa, taitoa ja hankkia apua korostuu.

Yleisesti nykyaikaiset tuotantovälineet ovat joustavia ja jatkuvasti päivittyviä yhteisvarantoja, olivat ne sitten tietoteknisiä välineitä, pilvissä (*cloud*) sijaitsevia tieto- ja datavarastoja, tai sosiaalisia suhteita, verkostoja ja yhteisöjä. Näiden myötä työ on muuttunut monin tavoin liikkuvammaksi. Työtä tehdään kannettavilla tietokoneilla, tableteilla ja puhelimilla. Sosiaalisissa suhteissa, ammattimaisissa verkostoissa ja yhteisöissä työtä tehdään erilaisten internetpohjaisten tietoteknisten sovellusten avulla, videopuheluihin, chatissa, sähköpostissa, sosiaalisessa mediassa ja videopalavereissa. Toisaalta myös kasvokkaiset tapaamiset, ystävyys-suhteita muistuttavat työsuhteet, yhteinen ajanvietto ja niin edelleen ovat tärkeitä nykyaikaiselle sosiaalisuuteen ja kommunikaatioon perustuvalla työnteolla. Globaalissa taloudessa kiinni elävä uusi työ tapahtuu globaalissa ajassa, mahdollisesti kellon ympäri seitsemän vuorokautta viikossa.

Uuden teknologian ja sen luomien uusien yhteisresurssien mahdollistama työhön liittyvä liikkuvuus, paikattomuus ja eräänlainen ajattomuus on kaikkein voimakkainta erilaisissa tietotyön ja luovan työn muodoissa. Yritykset ja julkiset organisaatiot ovat ottaneet käyttöön erilaiset etätyön ja joustotyön (*flexible work*) muodot. Esimerkiksi perinteinen toimistotyöaika ei jäsenny ongelmitta monipuolisten aikavaatimusten läpäisemään työelämää. Yrittäjät, freelancerit ja palkkatyöläiset yliopistoista yrityksiin tekevät joustotyötä kotona, mökillä, junassa, lentokoneessa, kahviloissa, kirjastoissa, iltaisin, viikonloppuisin, öisin ja juhlapyhinä. Toisaalta myös palvelualoilla työsuorituksia vaaditaan kaikkina aikoina, joskus satunnaisesti kellon- ja vuodenajasta riippumatta. Prekaarin työn aikakausi ei siis tarkoita vain pätkätyöllisten ja pätkätyöttömien kohtaamia arjen haasteita, vaan työn sirpaleisuus ja projektiluontoisuus on kaikelle nykytyölle tyypillistä. Merkittävä tasa-

arvokysymys on se, kuka pystyy järjestämään arkensa siten, että se joustaa suhteellisen kivuttomasti muuttuvan työelämän haasteisiin. Tässäkin yhtälössä erilaiset materiaaliset, sosiaaliset ja teknologiset yhteisresurssit helpottavat huomattavasti hoivan toteuttamista ja arjen pyörittämistä. Päiväkotien tulee olla myös yökoteja, ja suoratoistopalvelut voivat hoitaa äititapaisten television roolia myös silloin kuin televisio ei lähetä lapsille sopivaa ohjelmaa. Puhelimet ja videopuhelut tuovat läheiset, avun ja rakkauden lähelle silloinkin kun se on kaukana, ja toimiva julkinen liikenne helpottaa aamu- ja yötoita tekeviä, sekä muita reissutyöläisiä ja pendelöijä. Nykyaikainen arki ja hoiva on yhä monipaikkaisempaa ja useampiin aikatasoihin kytkeytynyttä kuin ennen, kuten Eevan kanssa vuonna 2011 kirjoitetussa artikkelissa *Nainen lähtee, nainen jää* totesimme (Jakonen & Jokinen 2011.) Sen toteutumisessa niin materiaaliset kuin sosiaaliset yhteisresurssit ovat erittäin tärkeitä.

Arki, hoiva ja kysymys yhteisresursseista 2020-luvun yhteiskuntapolitiikassa

2020-luvun pohjoismaalainen yhteiskuntapolitiikka saa perinnökseen edelleen vahvat yhteisresurssit. Julkisten instituutioidemme tarjoamat käyttäjilleen lähes ilmaiset ja tasa-arvoiset palvelut koulutuksesta terveydenhoitoon, sekä muihin hoivan palkkatyömuotoihin ovat useista kriiseistä ja ongelmista huolimatta edelleen poikkeuksellisen laajat ja kattavat. Pohjoismaissa vallitsee myös vahva konsensus siitä, että hyvinvointivaltiomallin perinteessä on paljon säilyttämisen, mutta toki myös kehittämisen ja parantamisen arvoista. Niin mielipidekyselyt kuin käytännön poliittiset arvovalinnat kertovat vuodesta ja vuosikymmenestä toiseen siitä, että julkisten instituutioiden mahdollistama ja toteuttama sujuva arki ja monipuolinen hoiva ovat asioita, joiden puolesta kansalaiset haluavat maksaa veroja. Julkisen hoivasektorin ongelmia ovat olleet erilaiset prekaarit työsuhteet, heikko ja hidas palkkakehitys sekä vaativan ja raskaan työn vähättely. 2020-luku voi kuitenkin merkitä käännettä näissä asioissa, sillä 2010-luvulla on käyty useita isoja keskusteluja esimerkiksi vanhusten hoivasta ja samapalkkaisuudesta. Paineet *commons*-luonteisen hoivasektorin kohentamiseen ovat siis suuret, vuosikymmenten leikkaus- ja yksityistämispolitiikan jälkeen.

Hyvinvointivaltion perinnön päivittäminen ei kuitenkaan ole itsestään selvä asia. Viimeisten vuosikymmenten aikana voimistunut negatiivinen poliittinen retoriikka julkisia yhteisresursseja sekä niiden väitettyä tehottomuutta ja huonoa laatua kohtaan on ollut voimakasta. Suomen kaltaisessa rikkaassa maassa voi myös unohdeta, että keskuudessamme on edelleen runsaasti niin suhteellista kuin valitettavasti myös absoluuttista köyhyyttä, joka on saanut 2000-luvulla erilaisia syrjäytymisen, syrjäyttämisen, sekä sosiaalisten ja psykologisten ongelmien piirteitä. Yhteiskunnan polarisaatio on selkeä trendi myös pohjoismaisissa yhteiskunnissa.

Siksi yksi keskeinen yhteiskuntapolitiikan tehtävä 2020-luvulla on tunnistaa entistä paremmin työn, arjen ja hoivan prosesseihin liittyvät kysymykset yhteisresurs-

seista. Yhteiskuntapolitiikan on uskallettava puolustaa rohkeasti näitä kaikkien käyttämiä ja tarvitsemia palveluita, resursseja ja prosesseja, sillä puhtaasti raha- ja palkkatyövälinninen hoiva lienee mahdotonta toteuttaa. Siksi juuri yhteisresurssista, arjen ja hoivan mahdollistajista, on pidettävä entistä parempi huoli. Samalla yhteiskuntapolitiikan ja sen tutkimuksen olisi kyettävä osoittamaan kansalaisille yhteisresurssien rahoittamisen ja tuotannon hyödyt entistä konkreettisemmin. Palkkatyövälinnisten yhteisresurssien keskeisin ongelma onkin kenties se, että niitä käytetään vain palveluina, mutta samalla *commonseihin* yleisesti olennaisesti kuuluva yhteisresurssien tuottaminen ja niiden sääntely tai hallinnointi jää kaukaiseksi. Tämä olisi nimenomaan yhteiskunnallista ja demokraattista politiikkaa puolustavan tutkimuksen ja toiminnan tehtävä – osoittaa, kuinka yhteisresurssit hyödyttävät meitä kaikkia, ja kuinka meidän kaikkien on myös otettava osaa, tavalla tai toisella, ainakin joidenkin yhteisresurssien toteuttamiseen ja ylläpitoon. Tämä lisäisi niin demokratiaa kuin sitoutumista yhteisresurssien käyttöön. Näissä kaikissa tulevaisuuden kysymyksissä Eevan tutkimus ja toimiminen hyvinvointivalttiollisen yhteiskuntapolitiikan valppaana julkisena puolustajana toimii meille kaikille hyvänä esimerkkinä ja yhteisresurssina, josta saamme ammentaa vielä pitkään.

Lähteet

- Arendt, Hannah (2002). *Vita Activa*. (Suom. työryhmä.) Tampere: Vastapaino.
- Bellacasa, Mariá Puig de la (2012). 'Nothing comes without its world': Thinking with care. *The sociological review* 60 (2), 197–216.
- Benkler, Yochai & Nissenbaum, Helen (2006). Commons-based peer production and virtue. *The journal of political philosophy* 14 (4), 394–419.
- Berardi, Franco 'Bifo' (2006). *Tietotyö ja prekaari mielentila*. (Suom. Leena Aholainen ym.) Helsinki: Tutkijaliitto.
- Blomqvist, Paula (2004). The choice revolution: privatization of Swedish welfare services in the 1990s. *Social policy & administration* 38, 139–155.
- Braidotti, Rosi (1991). *Patterns of dissonance*. London: Polity Press.
- Cincolani, Patric (1986). *L'Exil du précaire*. Paris: Meridiens Klincksieck.
- Cincolani, Patrick (2005). *La Précarité*. Paris: PUF.
- Commons.fi –verkkolehti.
- Dardot, Pierre & Laval, Christian (2014). *Commun*. Paris: Éditions La Découverte.
- Fisher, Berenice & Tronto, Joan (1990). *Toward a feminist theory of caring*. Teoksessa Emily K. Abel & Margaret K. Nelson (toim.): *Circles of care*. New York: State University of New York Press, 36–54.
- Hegel, G.W.F. (1994). *Oikeusfilosofia*. (Suom. Markus Wahlberg.) Oulu: Pohjoinen.
- Heidegger, Martin (2000). *Oleminen ja aika*. (Suom. Reijo Kupiainen.) Tampere: Vastapaino.
- Henderson, Saras & Peters, Alan (2002). *Consuming health. The commodification of health care*. London & New York: Routledge.
- Hesiodos (2004). *Työt ja päivät*. (Suom. Paavo Castrén.) Helsinki: Tammi.

- Hirvonen, Helena & Mankki, Laura (2017). Kunnallisen liikelaitoksen yhtiöittäminen: kun köksäys ja kuuraus kilpailutettiin. Teoksessa Teppo Eskelinen, Hannele Harjunen, Helena Hirvonen & Eeva Jokinen (toim.): Tehostamistalous. Sophi. Jyväskylä, 100–120.
- Homeros (1962). *Odysssea*. (Suom. Otto Manninen.) Helsinki: WSOY.
- Horkheimer, Max & Adorno, Theodor W. (2008). *Valistuksen dialektiikka*. (Suom. Veikko Pietilä.) Tampere: Vastapaino.
- Isaksen, Lise Widding; Devi, Sambasivan Uma & Hochschild, Arlie Russell (2008). Global care crisis. A problem of capital, care chain, or commons? *American behavioral scientist* 52 (3), 405–425.
- Jakonen, Mikko; Peltokoski, Jukka & Virtanen, Akseli (toim.) (2006). *Uuden työn sanakirja*. Helsinki. Tutkijaliitto.
- Jakonen, Mikko; Peltokoski, Jukka; Volanen, Matti Vesa; Lahikainen, Lauri; Kaitila, Joel; Toivanen, Tero & Ronkainen, Antti (2010). Toisenlainen tuotanto on välttämätön. *Peruste* 1, 43–70.
- Jakonen, Mikko (2015). Talous ja työ prekaarissa yhteiskunnassa. Teoksessa Mikko Jakonen & Tiina Silvasti (toim.): *Talouden uudet muodot*. Helsinki: Into, 92–121.
- Jakonen, Mikko (2017). *Vastatieto. Tulevaisuuden asiantuntijuutta etsimässä*. Helsinki: Suomen eduskunta.
- Jakonen, Mikko (2019). Työssäkäyvän köyhän elämä vaatii jokapäiväistä rohkeutta. Teoksessa Ilari Hetemäki, Hannu Koskinen, Tuija Pulkkinen & Esa Väliiveronon (toim.): *Kaikenlaista rohkeutta*. Helsinki: Gaudeamus, 97–114.
- Jokinen, Eeva (1991). *Naisen odysssea*. Jyväskylän yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksen työpapereita n:o 65. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
- Jokinen, Eeva (1996). *Väsynyt äiti: Äitien omaelämäkerrallisia esityksiä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (2005). *Aikuisten arki*. Helsinki: Gaudeamus.
- Jokinen, Eeva (2010). Kodin, työn ja talouden uusi järjestys. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti* 18 (1), 48–60.
- Jokinen, Eeva; Könönen, Jukka; Venäläinen, Juhana & Vähämäki, Jussi (toim.) (2011). *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jokinen, Eeva & Jakonen, Mikko (2011). *Rajaton hoiva*. Teoksessa Eeva Jokinen, Jukka Könönen, Juhana Venäläinen & Jussi Vähämäki (toim.): *Yrittäkää edes! Prekarisaatio Pohjois-Karjalassa*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Jokinen, Eeva (2013). Prekaari sukupuoli. *Naistutkimus-Kvinnoforskning* 26 (1), 5–18.
- Jokinen, Eeva (2015). Precarious everyday agency. *European journal of cultural studies* 19 (1), 85–99.
- Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (toim.) (2015). *Prekarisaatio ja affekti*. Jyväskylä: Nykykulttuurin tutkimuskeskus.

- Jokinen, Eeva & Venäläinen, Juhana (2016). Prekarisaatio elettävämmäksi. *Sosiologia* 53 (3), 325–327.
- Lönnrot, Elias (1985). *Kalevala*. Helsinki: Suuri suomalainen kirjakerho.
- Kettunen, Pauli (1997). *Työjärjestys*. Helsinki: Tutkijaliitto.
- Ksenofon (2009). *Talouden taito*. (Suom. Ulla Tervahauta.) Helsinki: Gaudeamus.
- Kyllönen, Simo (toim.). *Kiista yhteismaista: Garrett Hardin ja selviytymisen politiikka*. Tampere: Niin & näin, 2011.
- Linebaugh, Peter (2008). *The Magna Carta manifesto: Liberties and commons for all*. Berkeley: University of California Press.
- Locke, John (2014). *Tutkielma hallitusvallasta – tutkimus poliittisen vallan oikeasta alkuperästä, laajuudesta ja tarkoituksesta*. (Suom. Mikko Yrjönsuuri.) Helsinki: Gaudeamus.
- Maarse, Hans (2006). The privatization of health care in Europe: An eight-country analysis. *Journal of health politics, policy and law*, 31 (5), 981–1014.
- Negri, Antonio & Hardt, Michael (2005a). *Imperiumi*. (Suom. Arto Häilä ym.) Helsinki: WSOY.
- Negri, Antonio & Hardt, Michael (2005b). *Multitude. War and democracy in the age of empire*. New York: Penguin Press.
- Negri, Antonio (2013). *Multitude ja yhteinen: toinen tie yksityisen ja julkisen tuolla puolen*. (Suom. Mikko Jakonen.) Commons.fi. URL: <https://commons.fi/2013/12/12/multitude-ja-yhteinen-toinen-tie-yksityisen-ja-julkisen-tuolla-puolen/>
- O'Brien, Daniel (2018). *The urban commons*. Harvard: Harvard University Press.
- Ostrom, Elinor (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Pateman, Carole (1988). *The sexual contract*. Stanford: Stanford University Press.
- Saltman, Richard B. & Bergman, Sven-Eric (2005). Renovating the commons: Swedish health care reforms in perspective. *Journal of health politics, policy & law*. 30 (1–2), 253–276.
- Skeggs, Beverley (1997). *Formations of class and gender. Becoming respectable*. London: Routledge.
- Skeggs, Beverley (2014). *Elävä luokka*. (Suom. Lauri Lahikainen ja Mikko Jakonen.) Tampere: Vastapaino.
- Skeggs, Beverley & Wood, Helen (2012). *Reacting to reality television*. London: Routledge.
- Standing, Guy (2011). *The precariat: The new dangerous class*. London: Bloomsbury.
- Tushnet, Rebecca (2015). The romantic author and the romance writer: Resisting gendered concepts of creativity. Teoksessa Irene Calboli & Srividhya Ragan (toim.): *Diversity in intellectual property*. Cambridge: Cambridge University Press, 294–314.

- Toivanen, Tero & Venäläinen, Juhana (2015). Yhteisvaurauden uusi aika. Teoksessa Jakonen, Mikko & Silvasti, Tiina (toim.): Talouden uudet muodot. Into. Helsinki, 24–48.
- Toivanen, Tero (2018). Pohjoinen polku kapitalismin ympäristöhistoriaan: tervakapitalismi, yhteisvauraus ja sosioekologinen mullistus 1800-luvun Kainuussa. Helsinki: Helsingin yliopisto. URL: <https://researchportal.helsinki.fi/fi/publications/pohjoinen-polku-kapitalismin-ymparistohistoriaan-tervakapitalismi>.
- Veijola, Soile & Jokinen, Eeva (2008). Towards a hostessing society? Mobile arrangements of gender and labour. *NORA - Nordic journal of feminist and gender research* 16 (3), 166–181.
- Venäläinen, Juhana (2015). Yhteisen talous: tutkimus jälkiteollisen kapitalismin kulttuurisesta sommittumasta. Publications of the university of Eastern Finland. Dissertations in education, humanities, and theology n:o 72.
- Vernant, Jean-Pierre (1991). Hestia-Hermès. Sur l'expression religieuse de l'espace et du mouvement chez les Grecs. Teoksessa Jean-Pierre Vernant & Pierre Vidal-Naquet (toim.): *La Grèce ancienne 2. L'espace et le temps*. Paris: Éditions du Seuil.
- Virno, Paolo (2006). Väen kielioppi. (Suom. Inkeri Koskinen.) Helsinki: Tutkijaliitto.
- Yliaska, Ville (2014). Tehokkuuden toiveuni. Helsinki: Into.